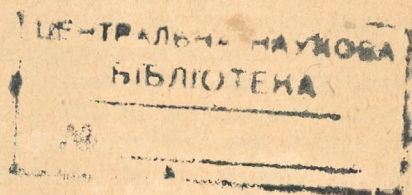

ПЛУГ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
ТА КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ
ПРОЛЕТАРСЬКО-СЕЛЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

РІК VI

Листопад - Грудень

11 - 12

1 9 3 0

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ
ПЛУЖАНИН

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в «Літопису
Українського Друку», «Карт-
ковому репертуарі» та ін-
ших покажчиках Української
Книжкової Палати.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО РОБІТНИКІВ РАДГОСПІВ, МТС ТА КОЛГОСПНИКІВ УКРАЇНИ

Боротьба за швидкі темпи індустріалізації країни, за перебудову сільського господарства на соціалістичних засадах, боротьба проти глитаю та його агентів, що шкодять і намагаються зірвати будівництво нових радгоспів, МТС та колгоспів, ліквідації глитаїства як класу на базі суцільної колективізації—ставить руба питання про творчі кадри пролетарської та пролетарсько-селянської літератури, цієї гострої зброї пролетаріату в класовій боротьбі, вимагаючи якнайактивнішої участі в цій справі сільсько-господарського робітництва й колективізованого селянства.

Спілка пролетарсько-селянських письменників «ПЛУГ» разом з літературною групою сільсько-господарських робітників «ТРАКТОР» висунули на п'ятому з'їзді «ПЛУГУ» метод соціалістичного змагання і ударництва в літературі, як найкращий спосіб поставити її, літературу, на службу соціалістичній перебудові країни. Але здійснення цього ні «ПЛУГ» ні літгрупа «ТРАКТОР» не мислять без активної і постійної підтримки широких мас робітників радгоспів та колгоспів. До літературної творчості повинні прийти ударники зернофабрик, тваринницьких, городніх і молочарських велетнів, МТС та колективних товариств. Ударники соціалістичних ланів, ці герої соціалістичних буднів, свідомі борці й ентузіясти будівництва, що, тавруючи ледарів, зрадників і дезертирів, зустрічним пляном руйнують волячі темпи, що перетворюють працю на «справу честі, справу слави, справу завзятости й героїства» (Сталін), ударники робкори і сількори, що бойовою замітною в газеті викривають шкідників та опортуністів, що борються за виконання промфінплану—мусять стати за джерело поповнення кадрів для пролетарської та пролетарсько-селянської літератури.

На сьогодні радгоспівський робітник, тракторист, робітниця, колгоспник, колгоспниця і в спілці «ПЛУГ», і в літгрупі «ТРАКТОР» та в їхніх журналах «ПЛУГ», «ТРАКТОР» та «Sturmschritt» (журнал німецької секції «ПЛУГУ») досі ще не посідають того місця, що їм належить. Але ми маємо всі передумови, щоб здійснити твердження Леніна: літературна справа повинна ста-

ти частиною загальної пролетарської справи» — висунути безпосередньо до творчої участі в пролетарському літературному рухові робітника, колгоспника—ударників, ентузіастів і активних творців на виробництві у великому соціалістичному сільському господарстві.

Здійснюючи гасло «ударників до літератури», ми закликаємо робітників радгоспів та колгоспів стати на допомогу в цій справі і поповнити лави письменників висуванням до літератури найкращих ударників. Ударники-трактористи й трактористи, комбайнери, самовіддані робітники машини мусять вести перед у цьому рухові.

Закликаємо Райкоми Спілки сільсько-господарських робітників, робітничі комітети радгоспів та МТС, ради колгоспів взяти якнайактивнішу участь у цій важливій для загальної мети пролетаріату справі. Організуючи літературні гуртки і літературну науку сільсько-господарських робітників, колгоспників, просуваючи в найглибші маси сільсько-господарського робітництва, в маси колгоспників пролетарське друковане художнє слово—виявляти майбутні кадри пролетарської та пролетарсько-селянської літератури. Для допомоги цим літгурткам і окремим товаришам спілка «Плуг» з літгуртою «Трактор» організовують широку консультацію через свої журнали «Плуг», «Трактор» і «Sturmschritt», виділяють письменників членів Спілки і літгурти для постійної роботи, для організації і інструктування літгуртків, для постійного зв'язку з ними і з окремими ударниками.

Закликаємо ударників радгоспів, МТС, комун та артілів брати з свого боку шефство над роботою спілки пролетарсько-селянських письменників «Плуг», літгурти «Трактор», журналами «ПЛУГ», «ТРАКТОР» та «Sturmschritt», над літгуртками радгоспів та колгоспів і над окремими письменниками.

До впереді боротьби за виконання завдань культурної п'ятиріч-ки!

За ударні темпи в створенні художнього слова/нового соціалістичного села!

Хай живе шефство радгоспів, МТС, колгоспів над пролетарсько-селянською літературою!

Хай живуть нові кадри в пролетарсько-селянській літературі — робітники соціалістичних ланів!

Ударники соціалістичних ланів—у літературу!

ЦБ Спілки пролетарсько-селянських письменників «ПЛУГ»
ПИЛИПЕНКО, ПАНІВ, ШТАНГЕЙ, ФІХТНЕР, ГОЛОВКО.

Літгрупа та редакція журналу «ТРАКТОР» ГАВРИЛЕНКО
РОМАНОВСЬКИЙ.

ВУК Спілки СГР КЛОЧКО.

Колгоспцентр України МУСУЛЬБАС.

АНДРІЙ ПАНІВ

МИ СТОЇМО НА ВАРТІ ДНІПРЕЛЬСТАНІВ

Ми стоїмо
на варті
Дніпрельстанів,
Ми бережем
огні нових пожеж —
Із нами разом
мільйони стануть
Відбити напад
від червоних меж.
На сході дальньому
червоний прапор має —
Спокійно й грізно
дивиться ОДСА —
Несе привіт
трудящому Китаю.
Віщує смерть
гнобителям катам.
В південних водах
голубого моря
В учобі пильний
флот
димить,
курить...
Хай припливе
закутий в броню ворог,
А скільки в броні тій
нових Марті.
На заході —

у муках і прокльонах
Встає,
іде на бій
непереможний клас —
І котиться
в колонах
мільйонів:
«За радrepublikи поляже
кожен
в нас».

А північ —
упокорено заснула —
Лиш сполохи
таємно мерехтять:
Вони —
минуле славне
не забули
І ждуть,
як тисячі
Чухновських прилетять.
Кипить країна
в творчому екстазі,
Будує те,
чого не бачив
світ.

Не вигадки,
не мрії,
не фантазії—

А факти
пляну
великих
п'яти літ.

Широкий степ
мережить хід комбайнів
Рої комун
машинами гудуть...
Лютує ворог,
що ніяк не займе,
Ніяк не спинить

нашу творчу путь.
Країна рад
могутньо виростає,
Країну рад —
ніхто не зачипай —
Спокійно ми
будуєм Дніпрельстани
І переможньо
Йдем
в новій ери край.

ІВАН НОВІКОВ

ТАНК

(Спогади)

Я живий, але кілька часу тому я думав, що я вже не існуватиму. Я дістав лише легку рану в руку. Це було для мене великим щастям. Я врятувався випадково, хоча—дурниця—випадків не буває. В мене довге волосся і коли я нагинався по набій, волосся звисало мені на очі й заважало працювати. Я відкидав його рукою з чола і не встиг його полаштувати як слід, як у вічі мені бризнула кров. Звичайно, це не випадковість: склок, що летів мені в скроню, улучив у руку.

Сьогодні з півночі й до ранку на нашій ділянці точився бій. Зараз вже все втихомирилося. Розстрільні нашої дивізії сховалися за степовим обрієм. Вони женуть розбитого ворога. Сонце підвелось над Дніпром вище туману і вже починає пригрівати. Пропасниця, що трусила мене від рани, потроху минає.

Крізь пов'язку все ще проступає кров. Вздри мене зараз моя мати, у моїй закривавленій одежі, вона напевно плакала б і приказувала: «нешасний мій». Але слід сказати, що нещасним я себе аж ніяк не почуваю, навпаки, я дуже щасливий! Я сиджу на передковій гарматі, а переді мною, немов табір веселих кочовників — моя батарея. Як зухвало й брутально порушено суворі закони позиційної обережності: варта, кипіння юшки, дим, куди не глянь, голосний гомін, регіт, білизна метляється, сохнучи. Не батарея, а циганський табір. Але я щасливий не лише з того, що у всіх

моїх товаришів чудовий настрій, я щасливий найдужче з того, що я з півдесятком товаришів урятував тисячі людей від загибелі у Дніпрі. Я бачив. Я не раз бачив, як притиснуті білими до Дніпра знеможені боями червоноармійці відмовлялися від полону й видимої смерті, шукаючи порятунку цілими групами у дніпрових хвилях. Здебільшого вони не поверталися з хвиль. Гинули. Але цього разу ми не припустили такої жахливої катастрофи. Так, ми — перша гармата Другої Орловської Партизанської батареї — врятували становище всього Кахівського плятцдарму, попередили розлом трьох наших дивізій.

Молодці латиші. Мене дуже радує їхня злютованість і героїзм. Вони багато зробили цій ночі. Пам'ятаю, вони перші кинулися в контратаку на полки білих. Я це чудово бачив під час бою. Так контратака лишається за першою Латдивізією. Але я певен, що якби ми не всадили в білий танк гарматня, від якого він враз зупинився — було б препогано. Адже фронт було прорвано. На цій ділянці, де пройшли крізь дрти й через шанці ці потворні руйніницькі машини, наших вже не було. Третя бригада п'ятнадцятої дивізії зникла, ми не знали навіть куди. Але було б також погано, якби латиші не підтримали нашої перемоги над двома танками своєю контратакою й не заповнили прориву. Вийшла несподівана ув'язка, перевага, від якої швидко просування центральної групи танків на переправу на Дніпрі біля Береславця з метою деморалізувати Кахівський плятцдарм зазнало краху, припинилося.

На обгорілому кишеньковому годинникові маленька годинна стрілка стоїть на дванадцяти, а хвилинка не дійшла до дванадцяти на вісім хвилин. Годинника хтось із хлопців витяг зі спаленого танка. Вони зняли його з обгорілої руки людини.

Яких небудь вісім хвилин забаритися й уже. Дванадцять годин потрібно було білим. Танкам, видимо, треба було до цього часу захопити переправу, а пішім і кінноті притиснути нас до берега.

Щасливий кінець: перед шанцями маячать три підбитих танки. Ні, помиляюся два. Третій, як свиня в барлозі, лежить на боці. Він трохи одалік провалився в бліндаж. А двоє ось переді мною. В одному ще й досі рвуться набої. Їх у танкові, видимо, чималий запас. А другий лише злегка дхне бензолом. Гучні мають наз-

виська обидва: «Спрінкс» і «Сибиряк». Кажуть, що ворог їх із тридцятiero покинув тут, танків. Але мені видно всього лише три.

Трупів ще не прибирають, вони ще лежать там, де настигла кожного смерть. Мені видно вбитого. Він лежить попереду гармати, зовсім ще юнак. Червоноармієць.

Запам'ятався один колмик, що лежав недалеко від танка. Його обличчя з рідкими, вишкіреними зубами дивиться в небо. Йому вліпило в чоло «стаканом» зі шрапнелі. Дивно, що череп лишився лише оголений, але зовсім цілий. З нього лише зняло всю шкіру; вона звисає з голови скручена кавалком, завтовшки в палець. Якби не ця шкіра, то голий череп нагадував би тубітейку... Нарobili діла хлопці.

Склад нашої гармати заповняє анкету на одержання орденів. Власне, не анкету, а щось подібне до протоколу. Але я не їму віри в одержання такої високої нагороди, хоч ми й заслужили на нагороду. Мене розпитував військом нашого дивізіону тов. Михайлов, він записував до протоколу на папірець все те, про що я йому розповідав:

... — З вчора на лівому флангові попереду, далеко від наших шансів знялася перестрілка, ніби розвідка на розвідку наскочила. Всі розійшлися по бліндажах відпочивати, а я лишився маячити на батареї, немов передчуваючи щось. Хоч для мене вже було досить того, що білі вчора з самолётів скинули чимало проклямацій. Це давало мені підставу для того, щоб сподіватися на наступ ворога: проклямації білі розкидали, здебільшого, саме перед наступом.

Я не сплю. Вартувий спроквола ходить уздовж фронту гармат, а я відійшов кілька метрів від батареї, прислухаючись до вітерка, що злегка повівав з боку білих. На варті стояв хлопець нашої гармати, українець. Петром звався, здається.

Десь біля одинадцятої години Петро підійшов до мене. Ми сіли біля колеса гармати нашої чоти, розмовляючи. Петро все чогось нудьгував. Він майже пошепки каже мені:

— Ой, мені щось серце... щось воно чує. Дуже б'ється. Немов провалля десь близько.

— Авжеж провалля,—кажу йому.—А ти як думаєш. От як притиснуть білі, так і буде нам з тобою амба у Дніпрі.—Це ка-

зав йому так собі, між іншим. Дрімалося мені.—Чи не час тобі змінитися?—кажу йому.—Він поглянув на небо, зідхнув і каже:

— Нехай хлопці посплять. Повартую ще трохи. Ніч бо дуже гарна. Ти поглянь лише, яких зірок на небі. Як дівчат на веселій вулиці. Такої ночі тільки кохати б когось. А тут, гляди, вб'є хтось Петра!

— Дурний ти, Петре,—перебив я його.—Потрапив ти до білих—не вбили, від білих до нас перейшов—не вбили, живий. В тебе пика така якась... Ісусова. На тебе глянеш і шкода стане.

Вітрець доніс до мене якийсь химерний звук, немов летів якийсь чудний хрущ.

— А щить лиш,—кажу,—слухай!

На мить ми обидва притихли. Чуємо—гуде жук і вже. Але що то за жук, ні я, ні він не збагнемо. Нарешті, Петро каже:

— Гуркоче десь.

За кілька хвилин я вловив у гудінні дивного жука, що все посилювалося, якийсь придушений гул. Тихий, але моторошний. Гуло щось попереду наших шансів. Швидко мені стало ясно, що то саме за жук. Гул перетворився на гуркіт, далекий, неясний гуркіт якихось машин. Але що за диявольський гуркіт? Мене охопила тривога. Я не витримав, схопився й подався назустріч зростаючого гуркоту. Мені кортіло швидше довідатися, в чому саме там річ. До шансів від батареї п'ять хвилин ходи. Але я біг. Добіг до шансів і зупинився: я вже ясно чув, що десь далеко гули машини. Такого гулу я ніколи ще не чув на позиціях. Це було для мене цілковитою новиною. Гул був великий і водночас якийсь притишений. В цьому придушеному гулові таїлося щось величезне, дуже й жахливе. Я зупинився. Мені спало на думку, що йдуть панцерники. Але звук від ходи панцерників не такий страшний. Я кажу «страшний» не тому, що шум був дуже великий, ні, тому, що я ніяк не розберу, не збагну, що за шум. Але почуваю перед собою щось велетенське. Швидко шум обернувся на брязкіт. Він то розлягався дужче й ширше, то раптом завмирив, то знову зростав, нагадуючи брязкіт величезних ланцюгів, що падають згори. Тиша немов розкололася, і здавалося, що ось-ось вона розірветься зовсім. впаде і все захлинить в грохоті й вирі.

В шанцях абсолютна тиша. Це, беручи на увагу наближення дивного брязкоту, не мало мене турбувало. Мені хотілося гукнути

в шанці: «гей, братва, уставай». Але тут вітер доніс до мене пах бензолу і я враз твердо вирішив, що йдуть танки. Про танки ж я не мав ні найменшого уявлення. Але, пригадавши свою з кимось розмову на цю тему, я вирішив, що саме танки йдуть крізь нічну темряву на наші шанці. Танк я уявляв собі настільки страшною рухомою фортецею, що порятунку від нього не знайти, щойно він з'явиться на вищій ділянці. Признаюся, від думки, що йдуть танки, мені стало моторошно. Я остовпів і якийсь час стояв нерухомо. Адже танк ішов не один: вони гули праворуч і ліворуч і просто мене. Їх, мені здавалося, суне дуже багато.

В шанцях хтось гукнув:

— Ідуть танки!

Я отямився, побіг на батарею і, не добігаючи, закричав:

— Петько, наволоч, буди хлопців, танки йдуть!

Із шанців лунало:

— Танки!

— Братва, танки!

— Виставляй миномети!

В шанцях я ніколи минометів не бачив—хлопці, певно, лякають білих. На лінії метушня, але стрілянини я ще не чув, коли біг до бліндажу будити свою чоту.

В бліндажі мирно куняв черговий телефоніст. В нього під рукою безпомічно шелестів і тіпався дзвінок телефону. Я штовхнув і розбудив телефоніста. Він кинувся до апарата. Я зашипів:

— Наволоч, проспав. Танки йдуть, гадино!..

Телефоніст зпросоння вигукував:

— Га? Що? До гармат?..

Спостерігач передає відкривати заслонний вогонь.

Намагаючись не викрити свого хвилювання, я розштовхую сонних, кажу тихенько:

— Вставайте, іроди, білі наступають.

У бліндажі тривога. Чота миттю вихопилася з бліндажа й почалася робота. Ми відкриваємо ураганний вогонь.

По всій лінії артилерійських позицій нестримно полихали вибухи пострілів.

Ми стріляли невпинно, аж доки в нас не лишилося набоїв на самий крайній випадок.

Змовкли ми та й решта батарей потроху починають примовкати. Певно, що й у них, як і в нас, бракує набоїв.

До нашої гармати прибіг червоноармієць. Він, видимо, не з новаків—говорить спокійно:

— У шанцях—нікого, а танки йдуть сюди. Я одного обігнав.

Стрілянина вщухла. Нічого не чути, крім машинного гуркоту. Ні криків, ні гомону, ні стогону. Люди мов змовилися мовчати, немов боючися, що звук може викликати з темряви ворожого багнета.

На батареї намагалися перемовлятися неголосно, майже пошепки. Нам теж здавалося, що над нашими головами вже занесено ворожого багнета. Ми вже чудово знаємо, що попереду нас лише ворог. Але відходити ми збиралися не раніше, ніж випустимо останні набой просто в груди ворогові.

Я розриваю очима штьму, намагаюся вдивитися крізь неї. Даремно. Я нічого не бачу, лише чую ходу проклятих танків, що їх—дибна річ,—я вже чомусь не боявся! Я боявся тільки, що от на батарею з темряви десть із боку або ззаду наскочать білі. І в ту мить, коли ми готувалися відкрити востаннє прощальний картечний вогонь, до нашої гармати підїхало два вершники. Одного з них я пізнав швидше, ніж устиг звести на нього свого нагана. То був начальник артилерії нашої дивізії тов. Куликовський. Він запитав:

— Яка батарея?

Я відповів: „

— Друга Орловська!

Куликовський запропонував нашій гарматі кинутися в контратаку на танки. Годі й казати—контратака за тих умов була надто ризикованою справою. Але ми на те не зважили і миттю зникли в темряві, несучись уперед, назустріч невгомінному гулові танків, назустріч вірній загибелі. Гармата летить. Я присяб्रився на лафеті. В руках у мене граната. Грудки землі з коліс боляче б'ють в обличчя. Ми вже в середині танкового гулу. Крик:

— Стій!

Гармата дивиться в темряву так же сліпо, як і ми. Ніде нічого не видно. Тільки бряжчать машини. Попереду блиснуло дві іскорки. Танк... Мені ледве видно, як його силует затуляє собою куточок зоряного неба. Танк повзе на нас. Наводчик встановлює ціль. Я кидаю набій в гармату. Постріл і розрив. Він вибухнув біля самого жерла гармати. В мене помітно обважніла рука і я вже з великими зусиллями закладаю до гармати другого набоя.

Кров з руки закривавляє набоя. Другий набій ми випустили, видимо, дуже влучно: зразу після пострілу розлігся залізний брязкіт. Наводчик, Федько Машин, радо повідомив:

— Ну, один уже спікся!

Куликовський, що був весь час із нами, похвалив:

— Молодця, хлопці! Бийте по другому.

Я закричав:

— Ось ще один повзе!

Танки йдуть колоною. По другому й третьому вже неможна стріляти, бо вони нас обійшли і нам довелося б стріляти в напрямкові своїх же батарей. Танки йдуть на батареї, розсіваючи кулеметний вогонь. Ми лишилися у них у тилу. З наших панцерників теж посипалися кулі. Ми опинилися поміж двох вогнів. В шанцях теж піднялися стрілянина. Кулі рясно шугають звідусіль. Знявся нестерпучий свист. Деінде вже вибухають гарматні. Починають працювати батареї. Знов розгорається артилерійський бій. Вогонь дужчає.

Ми вже біля своєї батареї. В темряві десь недалеко від нас повзають танки, ми їх не бачимо.

Позиція потроху освітається. Один з танків обернувся на велетенського смолоскипа. Він горить. Бензол починає душити. Два танки на обрії застигли непорушними обрисами.

Білі добралися до батарей. До нас теж підскочили були розвідники білих. Вони переказали нам розпорядження рушати до шанців. Але ми їх тільки вилаяли, і вони зникли.

Затриматися на позиціях вже немає ніякої змоги. Набоїв немає ні в кого. Батареї починають метушитися по всьому плятцдарму. На місці не встоїш, білі починають шпарити з боків і з тилу. Цілковитий шарварок, нічого не розбереш!

Хочеться зняти ще парочку танків, але немає набоїв. Я бігав до другої гармати прохати набоя, але й там набоїв не було. Танк проповз повз нас. Він подався до переправи відрізати нам відступ. То там, то тут лунає:

— Дай набоїв!

— Дай хоч одного набоя!

Хлопці розохотилися, а тут затримка.

Над шанцями враз розляглося моторошне й гучне: «сла-а-а-ва!» Піхота заворушилась. Прокинулися. Я розбірно чую:

— Коли погони... бога... мать...

Я зрадив. Це латиші беруть білих на бога. Наші! Ми й собі з радіщів голосно вигукнули «слава!» Та нам, властиво, нічого іншого й не лишалося, як кричати «слава» та рубатися шаблями, якщо дійде до діла.

Слідом за першим вигуком чути команду, її передають по розстрільні:

— Приймай ліворуч! Ліворуч!

— Ліворуч давай!.. бога... душу... мати...

Наші хлопці концентруються біля прорива. Я кажу своїм:

— Якщо «на господа», значить—наші.

«Слава» розлягається все лівіше й лівіше. Швидко проти нас, де був прорив, густішає крик і розгортається рукопашний бій. Тепер все зосередилося біля шанців. У нас потроху змовкає. Піхота б'ється з останніх сил. Танк догасає. А набої все ще рвуться в нього всередині.

На сході благословляється на світ. Навколо нас, то тут, то там—постріли. Хтось із хлопців зняв голову колмику, що стріляв по нас із кулемета з кукурудзиння. Він упав, мов сніп.

Наші змішалися з білими. Нічого не розбереш.

Бій тривав до світанку. А на світанкові ми побачили, що з лівого флангу до нас забігала якась кіннота. Хлопці закричали:

— Білі!

Ми тільки-но заходилися відступати, як помітили розстрільні своїх полків, що сунули назустріч.

Розстрільні проходять, підбирають білих, знеможених, розгублених, і розбитих, що причаїлися в кукурудзинні, картопляниках і вибоях.

Від того місця, де мене поранено, до підбитого нами танка я налічив сімнадцять кроків. Наш набій перервав йому гусеницю—ланцюг.

Тов. Куликовський, цей непомітний герой ночі з 4-го на 5-е вересня—невідступно з нами. Сміливий командир і керівник, він вартий нагороди більше, ніж ми. Я його ніколи не забуду!

...Ось та історія, що її я розповів комісарові дивізіону.

Ще одне. Тут, кажуть, захопили одного нашого колишнього батареєця у полон. Він, кажуть, навіть ефрейтором був у білих. Але він проходив повз нашу батарею і навіть не зайшов, навопоч, поздоровкатися. А коли він зник невідомо куди підчас одного відступу, ми дуже тужили за ним, гадаючи, що він загинув.

Хвилинами раніше один полонений білий розповів мені багато цікавого. А в тім, який з нього білий. Я колись його бачив в одному з наших полків червоноармійців. А тепер на ньому англійський одяг, от він і білий. Він говорив:

— Ну, ви здорово нас сьогодні надули. Ми йшли за танком слідом. Чуємо попереду нас під самим носом крик: «бий по танкові!» З гармати блиснув вогонь, а потім вдруге й наш танк розкорячився. Їде, а на місці. Совається одним боком, а на місці. Чую, похвалив вас ваш командир. Ну, думаю собі, якщо артилерія тут, так піхота ще ближче десь до нас! «Ну, напоролися» — шепочу я сусідові. Всі лежать, ані-руш. Чуємо, ви знялися й подалися. Ну, ми тоді розшолопали в чім справа, та було вже пізно. Нам би пальнути раз добре і вас би змело всіх.

— Дурні ви!—я його перебив.

Він каже:

— Та я ще зроду віку не бачив, щоб артилерія була попереду піхоти. Словом, ви білих дуже підвели.

Я йому сказав на пам'ять одну приказку: «або добути, або дома не бути», й додав:—якби ми не вийшли попереду своєї піхоти, ви б нас викупали сьогодні в Дніпрі.

Даремно, виходить, мені волосся на голові ворухилися від страху. Дурниця—танк, якщо не розгубитися. Надто неповоротка незграба. Хлопці з нього глузували:

«От так ком'ячейка! Браво. Не підкачала!»

В складі нашої, тобто першої гармати, справді, був увесь наш комосередок. Я—секретар її, а замковий Іван Кобзев—голова.

22-IX 1930.

Копальня Байрак.

*Бій цей був у ніч з 4 на 5 вересня
1920 року під Кахівкою на Перекоп-
ській великій шляху.*

ПАВЛО КОНОНЕНКО (Укрочаф)

МАКСИМ

Свистить і котиться розлогий клекіт-гул,
В безмежній тріскотні стоять тупі мішені,
А кулемет січе, мов топлючи жагу,

І захлинається і стогне, мов печений.
Чи то зупиниться і кине дальній зір,
Тільки не він,
А владар його вправний;
І бачить радісно, на зламаній нозі
Стоїть мішень побита й невинувата.
І знов дають йому холодної води,
І оглядають всі його частини тіла,
І знову, з присвистом,
Летить вогневий дим.—
Мов з пересердя.
Труситься «Максим» сталевотілий...
Свистить і котиться розлогий клекіт-спів,
Мов хтось тримає тишу на аркані,
Цю покарбовану, розчавлену навіл
Спокійну тишу...

В млясному чеканні
Стоять мішені тихі, як мерці,
Мов злодії засуджені на страту,
На спинах в них — зелені папірці
І пише «іжицю»

їм кулемет-оратор.
Пропишем «іжицю» *) не тільки на «дошках»,
Хай лише спробують недобитки ворожі,
Прицілимось,
І не здвигне рука,
Завше переможемо!

ТЕОДОР ОРИСЮ

ХРИСТОС

(Оповідання)

«Дорогий Петре. Я заздрю тобі, що ти живеш у великому місті. Мені, на жаль, не довелося понохати справжнього міського повітря. Я вже маю тридцять років за плечима, а й досі як слід не уявляю собі великого міста. За все своє життя я

*) За виразом бойців—мішені.

бачив тільки Полтаву з її дивовижними горбами й низенькими, сіренькими будинками. Автобус, що іноді проповзе від вокзалу до міста, та ще якийсь кумедний паротяг, що повзає просто по вулиці, теж від вокзалу до міста,—аж ніяк не нагадують мені справжнього індустріального міста, про яке розповідають тисячі фот наших ілюстрованих журналів. Електрична станція над Ворсклою вранці або увечері нагадує мені якийсь справжній завод залатий електрикою, але день з'їдає цю її привабливість. Отже, я великі міста з високими велетнями будинками й потужними заводами бачив досі лише на малюнках. А як іноді хочеться побачити гомінке індустріальне місто, або Дніпрельстан. Більше того: хочеться стати біля варстату якогось великого заводу й відчувати себе маленьким потрібним гвинтиком у його великому механізмі. Тебе це дуже дивує. Я уявляю твої густі, тепер трохи піднесені, брови. Ти ніколи не чекав, що у старого селяка може колись прокинутись у серці справжнє урбаністичне почуття. Але це так. Коли до нашого колгоспу «Перемога Соціалізму» прибув трактор і тракторист Незнайко демонстрував його перед селянами—мені чомусь непереможно захотілось сісти на трактора. Я вже не пригадую як це сталося, але всетаки я опинився на тракторі. Тремтячими руками я схопив холодне стерно, та був безсилий щось зробити. Незнайко ласкаво зсадив мене на землю й посміхаючись, ніби шкодуючи, що так сталося, промовив:

— Мабуть вам, Семене Йвановичу, легше вчителювати, а нам з трактором вовтузитись. Всякому своє, знаєте...

Я відчув як мої щокі спалахнули вогнем. Не гнів у мені за клетотів. Ні. Мені було дуже прикро, що от я учитель і знаю лише шкільну дошку та підручники. Що не можу зробити навіть те, що робить тракторист Незнайко. А він, треба тобі знати, й трактором їздить, і радіо влаштовує і ще якусь машину вигadaв, що ловить на буряках метеликів. Згодом я глузував з себе: «недотепо,—дорікав я сам собі—хто-хто, а ти мусиш перший знати, що як сядеш на трактор, то ще трактористом не будеш. Треба уперто вчитись і вовтузитись. Саме: вовтузитись біля машини, годі вивчиш її, як старий, давно відомий підручник. А ти одразу поліз на незнайому машину»... Я висміював себе, але напочатку всетаки було прикро і я вирішив вивчитися на тракториста. Я вже добалакався в цій справі з нашим трактористом Незнайком. Двічі на тиждень він мав учити мене як поводитись з машиною.

І, певно, я вже мав би певні наслідки, коли б не одна чудна якась історія. Ти ж знаєш, що мене, активного безбожника, доля звела з релігійною попівною. Чорти його знають, як воно вийшло, що я з нею одружився. Це було ще 1920 року, коли я бідний сільський учитель голодував, а вона мала майже щодня білі паляниці. Я, одверто кажучи, продав тоді себе попівні саме за оті паляниці. Чи може молодий був і ще дурний, чи сила шланку справді така непереможна, але сталося те, на що я не сподівався: я, син незаможника з села Коханівки, молодий, недосвідчений учитель одружився з Степанівською попівною. А природа, матері його чорт, має іноді неабиякі темпи в своїй творчій роботі. Не встигнув я до пуття розглянути мою попівну й поміркувати над тим, що трапилось, а вже вона привела мені цілу сімейку: дочку і сина. Віриш: хто винен, я не знаю, але цього року ми вже маємо їх четверо—ніби зроблено їх на спеціальне замовлення: двоє синів і дві дочки. Кажуть, що дочки більше вдаються в матір і ставляться до неї прихильніше, ніж до батька, та в моїй сім'ї якраз навпаки. І сини й дочки наші—повна протилежність їхній матері—вони такі ж безбожники, як і я, навіть більше того—активніші. Найменша моя Оленка одного разу таке сказала матері: «Мамко, а твій бозя дулак». Цьому її певно навчили мої учні й це стало за причину багатьох хатніх сварок. Протягом цілого тижня моя фанатичка не могла вгамуватися. Треба тобі сказати, що вона справжня релігійна фанатичка й провадить свою роботу так активно, як я антирелігійну. Може б за інших обставин вона була б менш активною, але саме моя поведінка іноді призводить її до абсурду. Одного разу вона навіть одважилась піти до церкви. Ти розумієш, що це за скандал: дружина завідувача школи, активного безбожника, сама учителька молодшого концентру і раптом... пішла до церкви. Це не якась дурна молитва перед закуреними полинялими іконами в коморі.

Діти мені про це розповіли й додали:

— А дядьки на вулиці сміються, кажуть—чому ж Семен Іванович не одучить перше свою жінку від релігії? А тоді, кажуть, нехай і до нас береться. А то він, кажуть, дуже розумний із своєю попівною...

А син нашого активіста-колгоспника Корби і свою думку подав:

— А й справді, Семене Йвановичу, чому ваша дружина й досі не перевиховалась? Адже ж вона вже давно живе разом з вами. А то люди й про вашу роботу кажуть, що ви, кажуть... їсти хочете та й агітіруєте за совіцьку владу...

Це мене так вразило, що я вирішив поговорити з дружиною цілком офіційно і в останнє. Ми вже один одному так набридли, що годі тут говорити про будьяке почуття. В перерві між лекціями я покликав дружину до себе й, наскільки можливо було, суворим голосом промовив:

— Ходить селом чутка, що ви, Катерино Ананієвно, ходите до церкви. Чи правда тому?

Дружина посміхнулась так, як ото посміхається дуже здивована, або дуже пришелепувата людина, й відповіла:

— Поперше: що за тон? А подруге: яке кому діло де я буваю?..

— Мені діло; як завідувач школи я можу вам запропонувати залишити школу, а тоді займатись чим завгодно...

Дружина поспробувала виявити на лиці якусь лукаву посмішку, але її обличчя взагалі було нерухоме й тому на ньому лише стояла тупа злість.

— Може й з дому виженете, товаришу завідуваче?..

— Коли доведеться вам попрощатись зі школою, то й з моїм будинком одночасно,— відповів я холодно й почав перегортати якусь книжку. Я вже не бачив дружини. Очі мої сновигали по сірих сторінках книжки, наче там щось шукали. Але я чув стримані кроки. Вона наблизилась, поклала мені на голову свою холодну, як щойно витягнута з під крижаного муру риба—руку й жалісливо промовила:

— Ех, котику ти остаточно підпав під вплив дияволові! Шкода мені тебе, котику!..

Я рвучко одкинув її руку. Потім нервово підвівся й вийшов з кімнати, а вона, як мені здається, довго стояла посеред кімнати й хитала головою...

Я увесь горів. Ах, яку неприпустиму помилку я зробив, одружившись з цією нікчемною істотою. Скільки я мав і маю неприємностей через цю фанатичку. Скільки образ! Яке недовір'я з боку селянства! Мене саме обрали до ради колгоспу, а коли я приходжу до колгоспівської канцелярії — хтось обов'язково скаже:

— Ну, як там, Семене Івановичу, перевоспитали вже вашу попівну?..

Або повідомляють:

— А ваша Катерина Онаніївна і вчора була на вечірній службі у церкві. Одмолює, мабуть, ваші гріхи, Семене Івановичу.

Ну, скажи одверто, хіба це не ганьба для радянського вчителя, та ще й особисто для мене, колишнього незаможника й активного комсомольця? Адже через неї мене й до партії не прийняли свого часу. Іноді я сиджу і думаю: загубив ти себе, Семене Івановичу, з цією попівною. Паровоз сучасності пішов уперед до соціалізму, а ти плентаєшся у хвості з своєю попівною. Мені тоді здається наша школа далеким непотрібним полустанком, на якому тепер поїзди не зупиняються... Вони тільки проходять мимо й у ночі виблискують своїми яскравими вікнами та вистукують гомінкими колесами. Експрес соціалізму мчить уперед—йому ніколи вовтузитися з тими, що лишились на полустанках, загрузши в багні минулого...

Іноді мені хотілось убити дружину. В тому я бачив єдиний вихід. Адже я пробував з нею розлучатись—та що з того виходило, коли у нас спільні діти. Ще коли б діти були схожі на неї—хай пішов би проти всяких законів, почуттів, етики й чого хочеш—але я кинув би сім'ю й утік би за тисячу кілометрів відси. Та розумієш же, діти не вдались в жодного з нас—це справді надійна зміна—це такі розумні й розвинуті малишні, що я іноді думаю.... «грішний»—чи не допоміг мені в цьому хтось третій, розумніший і кращий од мене та моєї дружини...

Дружина, кидавши нас, одверто переходила на бік релігійної куркульні й ганьбила мою сім'ю. Це ставало просто неможливим. От і тепер—вона перейшла до дочки старого Сидора Шувала й там зайнялась такою дурницею, що довелося втручатися голові сільради. Кажуть, що в церкві підчас вечірньої «служби» поміж людьми пройшов Ісус Христос. Багато людей запевняють, що він вийшов саме з віктаря, й це не що інше, як образ «спасителя», що висить у віктарі. В церкві була звичайна півтемрява, бо десяток тоненьких свічок, як відомо, велику залу церкви не дуже освітлять. Другого дня селом хурделила загадкова чутка:

— В нашому селі бог явив чудо—з'явився сам Христос. Кажуть, що ясно загорілися всі свічки відразу й ті, що не горіли, а всі постаті, змальовані на іконах, низько-низько вклонились Христові. А він—кажуть—склав на грудях навхрест руки і пройшов церквою до виходу та й зник, не відчиняючи дверей. Всі зацікавилися, а коли кинулись до його слідів—бачать аж там виразний слід від босої ноги «спасителя».

Голова сільради кинувся наводити справки, й коли йому показали якісь брудні сліди на жовтій, потертій підлозі церкви, й розповіли як саме йшов Христос церквою,—прибіг до мене:

— Чим його пояснити Семену Івановичу? Чули? — Губи йому були бліді й ледве чутно шепотіли.

Я ж читав уже про всякі ці «чудеса» й одразу ж установив діагноз:

— Треба—відказав я—негайно сповістити міліцію, бо тут не інакше як якесь шахрайство.

— Міліцію?—перепитав голова сільради й похмурився—я думав ви, як чоловік учений, скажете щось розумніше? Та на селі таке твориться, а ви міліцію. Піду краще до вашої дружини... Вона, кажуть, у цьому дуже начитана жінчина...

Я пробував присоромити голову сільради, хіба, мовляв, так представник влади мусить поставитися до такого певного шахрайства? Треба неодмінно міліцію. Взяти того злощасного Ісуса й посадити до холодної, тоді навіть такі ідіотки, як моя попівна, припинять безглузду релігійну пропаганду...

Голова сільради злякано якось глянув мені в очі й подлушпав кучеряву борідку. Потім зробив такий рух, ніби хотів перехреститись, і швидко вийшов на двір. Видко було, що нова незрозуміла подія налягла важким тягарем на його розум, що не глибоко опанував антирелігійні принципи й тепер розгубився. Я бачив у вікно як голова наш зупинився на вулиці й щось обмірковував—ніби щось забув у мене в хаті. Кілька разів він глянув злякано то в гору, на мовчазні жовтаві хмари, то обабіч на якісь засмучені осики. Потім чомусь похитав головою і пішов у напрямі дому богомільної куркулихи. Я надягнув кашкета й побрів до мовчазливого й мудрого Корби. Він сидів дома, певно упоравшись по господарству, й уважно читав «Радянське село». По тому, яке напружене й пітне було йому чоло, можна було здогадатися, яка важка то була робота. Коли я

увійшов до хати, він потурбувався витягти десь з під полу табу ретку й коли я вже сів—повернув до мене теплі, якісь полинялі очі:

— Безобразіє робиться у нас, товаришу Корбо! На селі з'явився якийсь шахрай, а голова сілради ні кує, ні меле...

Корба посміхнувся, блиснувши своїми ще молодими, жовтуватими зубами, мов рядком кукурудзи:

— Ну, то й що?

— Треба б повідомити міліцію і робітників цукроварні. Шефів...

— Ну, то й що?

— Боротися треба з таким явищем...

— Ну...

«То й що»—хотів я додати мимоволі, але стримався і якось винувато посміхнувся. Принаймні я це відчув:

— Може б ви на себе взяли б цю справу?

Корба знову посміхнувся, підморгнувши мені правим оком.

— Та воно канешно, не зручно вам самому заявляти до міліції про свою жінку...

Я відчув таке, наче оцей дядько Корба взяв моє серце в свою мозолясту жменю і зі всієї сили стиснув. Справді він такий дужий проти мене. Він селянин, незаможник, що лише після революції опанував письменність, значно скорше вплинув на свою дружину й більше мав антирелігійного впливу на односельчан, користаючи з свого простого слова, ніж я зі всією своєю ерудицією й хистом. Я не образився на нього, в мені лише сильніше спалахнула зненависть до попівни, що лягла тягарем на моє життя...

— Ви не обіжайтесь, я пожартував—промовив Корба, наче розгадавши мої думки. Потім суворим, якимся непохитним голосом додав.—А шахрая ми піймаємо. Ми вже дечому навчилися за цих дванадцять років...

Саме тоді до Корбиної хати увійшов колгоспівський рахівник, вусатий селянин з однією рукою, Залізний, що його на селі, за любов до горілки, прозвали «трохи проржавленим». Залізний обтер долонею піт з чола й поінформував глухим голосом:

— Ну, Ісус Христос уже вткнув свого носа й до нашого колгоспу. Пустив чутку, що незабаром страшний суд і що він оце вдруге зійшов на землю. Попередити має, щоб люди не йшли до

комуни, бо обречуть себе на невидані муки... Так ось скільки заяв мені дали—не хочуть бути в колгоспі. Всі в один голос: не хочемо та й годі. Словом, Христос уже пристарався...

Залізний витяг з кишені кілька пожмаканих заяв і недбайливо кинув їх на сіренький, непокритий стіл. Я мимохіть глянув на заяви і здригнув, хоч те, що я побачив, і не було великою несподіванкою. Всі заяви писані однією рукою... Без зайвих слів скажу тобі, що їх писала моя дружина—я одразу ж упізнав її розкиданий почерк.

— Голова ради п'ячить,—продовжував Залізний. — я теж доброго часу люблю ту чарку вихилити, ну, а тепер цим займатися це просто контрреволюція. Ти, Корбо, як його замісник, негайно берись за цю справу!.. Треба рятувати колгосп!...

... Я того вечора робив засідання. З ким ти думаєш? З членами своєї сім'ї. Нас зібралось шестеро,—я матері сюди не зараховую.—Двоє піонерів, двоє жовтенят, я і нянька Олександра Гаврилівна, стара розумна баба, що бачила за свій вік багато горя.

На порядку денному наради стояло одне питання: поведінка матері. Мати—колишня попівна — займається шкідництвом. Вона і дітей рідних калічила всякими молитвами, користуючись з відсутности батька. Але доля спасла їх від матиного впливу. Вони мабуть відчують, що їхній батько неможливі і йому мама тільки шкодить. Треба відмовитись від мами. Пішла вона кудись за шахраями—хай іде. Ми якось проживемо й без неї. Олександра Гаврилівна догляне меншеньких, а піонери вже й самі себе можуть доглядати. Їм нянька непотрібна.

Я проголосував:

— Хто за те щоб зректись мами?

Всі піднесли руки. Піднесла навіть Оленка, хоч потім і почала схлипувати. Це все робилось жартома, але я помітив, що мій дев'ятилітній Павлуша цілком серйозно поставився до справи. Він про щось перебалакав з сестрою й, коли вже я сидів біля свого письмового столу, підійшов до мене і шепнув на вухо:

— Татку, це ж серйозно?..

Я машинально відповів:

— Серйозно, серйозно, синку!..

— Я ж так і знав, що це серйозно, я і їй так казав, а вона не вірить...

Павлуша ще щось хотів сказати, але, видно, вирішив не турбувати мене й пішов до настороженої сестрички.

У мене теж десь глибоко в мізку була думка, що це дійсно мусить бути серйозно. Такий суворий закон нової епохи. Хіба можна тепер жартувати з такими речами?..

Дружина додому не поверталась. Вона лише передала через Олександру Гаврилівну клаптик паперу, списаного тим же знайомим, розкиданим, неохайним почерком. Ось ця цидулка:

— Закликаю тебе покаятись. Я не хочу, щоб ти загубив нашу сім'ю. Во ім'я Христа закликаю тебе повернутись до його стада. Коли диявол ще не затьмарив тобі очей, ти мусиш бачити шлях, на який веде Христос, що прийшов спасти нас усіх від пекла. Покайся!..

Я реготів так, що діти полякались, а Олександра Гаврилівна кілька разів здивовано знизала плечима. Та хіба ж можна було утриматися від реготу? Так могла писати тільки комедіантка, або психічно хвора людина. Десь на дні моря серця ворухився жаль до цієї людини, отруєної минулим попівського дому, але здоров'я й сміх у мені перемагали. Вороже настроєна психопатка, що добре знала шляхи як шкодити нашій громадській справі, давно вирвала з мого серця рештки хоч якогось почуття до неї. Я тільки вирішив попросити—Корбу поклопотати перед міліцією не тільки про шахрая—Христа, а й про мою дружину.

А втім, слова моєї дружини таки в одному напрямі виправдались. І я, мабуть, таки не осліп зовсім, бо мав нагоду й змогу побачити куди ж веде Христос «Спаситель». Ба й побачив його самого. Що-правда, я може й прогавив би, коли б мене не покликав Корба. Було це такого замріяного вечора, коли вже всі повернулись з роботи, повечеряли й шукають собі розваги та відпочинку. Над сизою смугою обрію традиційно лежали червонясті смути західного неба, а на сході з темно-кучерявими хмарами вже борюкався широколиций, здоровий, як дозрілий парубок, місяць. Повітря пахло сіном і пареним молоком. Недавно селом прогуркотів своїм трактором Незнайко, й запанувала тиша, яку майже не порушували запізнілі пастухи зі своїми телятами та корівками. Я лагодився йти до Корби, він сам з'явився біля нашого шкільного будинку.

— Цсс!..—прошипів він прикриваючи рот рукою і йдучи до мене, ледве дотикаючись ногами до землі.—«Зараз аж ген селом

іде сам Христос—побачимо куди він піде...

Я інстинктивно поліз за Корбою, й лише тоді ми обоє заспокоїлись, коли примостились зручно за двома старими осиками й мали змогу спостерігати. Зовсім близько повз нас пройшла постать людини, вкритої в якесь сине лахміття—дуже подібне до того, що його малюють на іконах. Воно здавалося аж чорним і лише на складках відбивало якимсь голубуватим кольором. Це був молодий чоловік з довгим волоссям, вусами й борідкою, що загалом дуже нагадувало намальованого Христа. Христос оглянувся біля Шувалового подвір'я й, підкотивши своє лахміття, швидко пішов до хати, яскраво освітленої з середини.

— Так от на який шлях веде твій Христос? подумав я, пригадуючи дружинену цидулку.

Корба заворушився.

— Кажуть сьогодні він буде в церкві й люди будуть ходити до нього на поклон. Всі, хто сьогодні піде до нього—обрете царство небесне... А голова сілради сволоч—злякався й ані-гу-гу!..

— Та що ж міліція й досі не знає?

— Еге, та що ж це по вашому Корба зовсім здурів чи що, щоб ото він такий момент прогавив? Ні, він не з таких. Міліція уже на селі, але це секрет. Як тільки люди зйдуться до церкви, а він з попом займеться агітацією—тут ми їх і розвінчаємо. Прийшли шефи—робітники з цукроварні—у Незнайка всі. Так то такі люди, що скоро знайдуть кінці. А вони цього шахрая знають уже: на цукроварні був чи що...

Я мовчав і дивився на такі ж мовчазні смуги неба, що вже почало гаснути. Неясні якісь почуття ворухились у мене на серці. За кілька хвилин промайнули в уяві картини з історії античного світу, середньовіччя, царизму. Скільки часу минуло, й кожний вік мав своїх шахраїв. То були вони жерцями, то попами—і всі вони мали одну мету: зробити з людини раба, дати змогу визискувачеві—багачеві якнайлегше експлуатувати людство. Але залізна рука Жовтня повернула стерно історії. Ось він, малописьменний колгоспник Корба ставить останнього хреста на найбільшому в світі шахрайстві—релігії...

Нікчемна ти, легендо, підтримувана шахраями всіх віків, націй і рас, вплинути на цього владаря, на нову людину, що вже є продуктом колективного творчого розуму!

— Так що я раджу піти до церкви й подивитися на це дуже чудесне чудо, яке трапиться в церкві сьогодні—промовив Корба.—Це буде справжня вистава. Аж тепер мабуть нам пощастить церкву переробити на театри...

Коли б я тобі, друже, почав розповідати про зустріч Христа з «православними» в церкві, то довелося би ще дуже багато списати паперу. А я вже хочу кількома словами розповісти про цю подію. Уяви, що народу було повно. Всі знайшли десь останні свічечки, запалили паникадила й у церкві було так видко, що можна було помітити, як хвилювались кожному очі, очікуючи на появу «спасителя». Я з Корбою притулився в куточку під хорами так, щоб нас найменше хто помітив. Зі стін на нас дивилися засмоктані, блискучі голови святих—справжня творчість професіоналів-богомазів. Корба теж звернув увагу на ікони й тихо розповідав мені про те, як колись довелося йому почути матюкання богомазів, що малювали образи святих у церкві... Його шепіт здавався мені дуже голосним бо всі були ніби мертві або німі—такі мовчазні й нерухомі. Я пригадав оповідання якогось письменника про те, як комсомольці загинули на подібному «чуді», й починав трохи хвилюватися...

Біля самісінького вівтаря стояв гурток розкуркулених і залишених за межами села куркулів, а серед них стояла Шувалова дочка й... моя попівна. У вівтарі хтось вештався й луна котила по всій церкві звуки людського шамотіння. Потім відти вийшов піп і напружено зупинився біля дверей. За хвилину, на тлі якогось глибокого мороку, що мовчазно боровся у вівтарі з світлом свічки, з'явився сам «Христос». Маса була в такому екстазі, що на хвилину мені здалося ніби я потрапив до табуна божевільних. Лише коли Христос заговорив про те, що диявол почав свою активну роботу перед страшним судом і організував комунію—хвиля екстазу вщухла. Всіх мабуть здивувало те, що мова Христова нічим не різнилась від агітації Сидора Шувала.

— Діти мої—промовив Христос, здіймаючи догори руки.—прийдіть до мене і аз заспокою вас!..

— Ми до ваших послуг, папашо,—луною прокотився по церкві несподіваний голос.

З бокового ходу, що його мабуть було відчинено завчасно—увійшов маленький загін міліції разом з робітниками цукроварні.

Все це так швидко трапилось, що я лише помітив, як під присів, а Христос засмикався в руках двох дебелих міліціонерів.

— Не хвилюйтесь, громадяни!—промовив секретар заводського партосередку, помітивши, як селяни заворушилися і шарпнулися наперед.—Ми тільки трохи обмолодимо нашого шановного Ісуса. Рука плечистого секретаря - робітника спритно зірвала перук і бороду з голови миршавовусого, переляканого «Христа» й заментеляла ними в повітрі, мов якоюсь дохлою птицею. Міліціонери зірвали божествене лахміття й перед очима селян став похмурий парубок в досить таки брудних підштаниках та сорочці.

— Це розкуркулений шкідник з села Калинівки. Ми вже його вигонили з цукроварні! Там він у нас просився в артисти—розповідав секретар партосередку по робочому, просто й щиро, сміючись до спантелених селян—ну ми його вигнали, так він украв у нас ось це лахміття на сцені й пішов до вас на посаду отсутствующого бога... Бачите, хотів колгосп розвалити, а ви й розвісили вуха!...

Довго ще в церкві стояли люди й лунали голоси. Отара розкуркулених, разом з моєю дружиною, зникла десь у коридорі. Церква несподівано перетворилась на залю для зборів, де всі незаможники й середняки, що підпали впливові куркульні та попа, ухвалили влитися знову до колгоспу й ударити з усієї сили по куркульському шахрайству...

Чи варто тобі писати, що ми своєї попівни зріклися серйозно і на завжди. Ми—це я і моя сім'я. Мої піонери, висміяні в школі дітьми, у мою відсутність, холодно, як кажуть, випровадили матір з хати. Вона тепер обіцяє заради дітей виправити свої хиби й провини, але сімейна нарада з цього приводу ще нічого не ухвалила.

Ну бувай. Пиши про своє міське життя й про роботу вашої школи.

Твій Семен.

Р. С. А з церкви ми вже робимо театр—тільки грати вже якось будемо сами—обійдемося без Ісуса. Перший Корба та Незнайко хочуть спробувати свої сили ще й на сцені...

С.